

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ,
ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 07-211М групи

Спеціальності 231 Соціальна робота

Освітньо-професійної програми «Соціальна
робота»

Тетяна ХРЕБТОВА

Керівник: Тетяна ШВЕЦЬ, доцентка

Рецензент: Вікторія КАЗІБЕКОВА, доцентка

Херсон – 2020

З М І С Т

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи дослідження особливостей соціальної роботи з особами, позбавленими батьківських прав	7
1.1. Особи, позбавлені батьківських прав як специфічна соціальна група.....	7
1.2. Нормативно-правове оформлення поняття «особа, позбавлена батьківських прав».....	16
РОЗДІЛ 2. Технологічні аспекти соціальної роботи з особами, позбавленими батьківських прав	26
2.1. Соціальна профілактика обмеження й позбавлення батьківських прав як важливий напрям соціальної роботи з родиною	26
2.2. Характеристика авторської соціальної програми «Центр допомоги з профілактики соціального сирітства й позбавлення батьківських прав»	36
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	52

ВСТУП

Актуальність дослідження. XXI століття називають по-різному – епоха науки, століття нових технологій, період політичних потрясінь, епоха глобалізації тощо. Справедливо також іменувати сучасність століттям соціальних практик: це пов'язано з масштабним розгортанням реформаційних процесів, які охоплюють усі практично сфери суспільного життя. Як показують сучасні дослідження, для того, щоб бути співмірною часу, соціальна політика загалом та практика соціальної роботи мають носити інноваційний характер, за низкою показників випереджати його, йти попереду тих вимог, які суспільство поставить перед особистістю та соціальними групами вже через декілька років. Сьогодні формують своєрідні виклики практиці соціальної роботи з боку національних і глобалізаційних процесів у сучасному світі.

В усіх країнах світу безумовно проблемним є питання щодо дітей, які стали заручниками і жертвами осіб, позбавлених батьківських прав. Специфічною соціальною групою, представники якої мають, зазвичай, яскраво виражене маргінальне забарвлення, є особи, позбавлені батьківських прав. В Україні ця проблема характеризується неабиякою гостротою та безпосередністю. Система соціальної роботи з особами, позбавленими батьківських прав повинна охоплювати максимальну кількість різноманітних форм, інструментів та методів. Актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір теми випускної магістерської роботи: **«Специфіка соціальної роботи з особами, позбавленими батьківських прав».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний №

0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3), а також наказом по Херсонському державному університету від 30.10.2020 №1059-Д «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проєктів) здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання заочної форми у 2020-2021 навчальному році» та наказом від 19.11.2020 № 1144-Д «Про зміни до наказів Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проєктів) здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання денної та заочної форм у 2020-2021 н.р.».

Мета дослідження: проаналізувати особливості соціальної роботи з особами, позбавленими батьківських прав.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання:**

- розглянути специфічну соціальну групу – особи, позбавлені батьківських прав;
- дослідити нормативно-правове оформлення поняття «особа, позбавлена батьківських прав»;
- обґрунтувати особливості соціальної профілактики обмеження й позбавлення батьківських прав як важливого напрямку соціальної роботи з родиною
- розробка авторської соціальної програми «Центр допомоги з профілактики соціального сирітства й позбавлення батьківських прав».

Об'єкт дослідження – соціальна робота з особами, позбавленими батьківських прав.

Предмет дослідження – специфіка та особливості соціальної роботи з особами, що позбавлені батьківських прав у сучасних вітчизняних реаліях.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження**: аналіз, порівняння, систематизація, класифікація та узагальнення. У процесі дослідження пріоритетним виступив принцип гуманістичної спрямованості як методологічний засіб організації соціального знання. Метод узагальнення дозволив визначити основні поняття в дослідницькому полі та визначити напрям дослідження даних літератури з досліджуваної проблеми, а також специфіки соціальної роботи з особами, що позбавлені батьківських прав. Методологічні принципи діалогізму забезпечують процес творення смислового простору сучасної соціальної роботи. Для вирішення конкретних завдань використано принцип єдності теорії та практики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні того, що система соціальної роботи з особами, позбавленими батьківських прав повинна охоплювати максимальну кількість різноманітних форм, інструментів та методів із мінімальним ризиком бути в різних аспектах – соціальному, політичному, економічному, культурному, правовому – невідповідними реаліям сучасності; аналізі нормативно-правового оформлення поняття «особа, позбавлена батьківських прав» з урахуванням вітчизняних юридично-законодавчих реалій; визначенні особливостей соціально-профілактичної роботи щодо обмеження та позбавлення батьківських прав; розробленні авторської соціальної програми «Центр допомоги з профілактики соціального сирітства й позбавлення батьківських прав».

Практична значущість одержаних результатів кваліфікаційної роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використовуватися практичними соціальними працівниками закладів соціальної сфери та соціальними педагогами закладів освіти всіх рівнів

під час роботи з родинami дітьми, які зазнали проявів насилля з боку батьків, з метою профілактики соціального сирітства та позбавлення батьківських прав; можуть бути використані студентами в процесі підготовки до семінарських та практичних занять з означеної проблематики; можуть використовуватися волонтерами чи громадськими діячами для розробки власних програм і технологій у роботі з даною категорією клієнтів.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3), а також опубліковані у вигляді статі:

1. Хребтова Т. Характеристика авторської соціальної програми «Центр допомоги з профілактики соціального сирітства та позбавлення батьківських прав» // ПОЧУЄМО, ЗРОЗУМІЄМО, ДОПОМОЖЕМО. Підсумкова збірка наукових робіт студентів та магістрів соціально-психологічного факультету «Сучасні соціально-педагогічні процеси в Україні: тенденції, реалії, перспективи». Випуск XI, 2020. – С. 44-45.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, чотирьох підрозділів, висновків, списку використаних джерел (45 найменувань).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

1.1. Особи, позбавлені батьківських прав як специфічна соціальна група

Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується широким спектром реформ у всіх практично сферах суспільного життя – соціальній, політичній, економічній, гуманітарній, юридичній тощо. Зазнає змін і система соціальної роботи – змінюються форми, методи та інструменти надання соціальних послуг, модернізуються практичні підходи до реалізації соціальних практик, із урахуванням виникаючих тенденцій та контрвпливів, серед яких і події на Сході України, і депресивний стан економіки, і недосконалість системи правового забезпечення щодо реалізації соціальної політики. Негативним чинником глобальної деструкції стала пандемія Covid – 19, наслідки якої відчують представники всіх соціальних груп у різних країнах на всіх континентах. Серед тих, хто найбільше страждає від соціальних негараздів є діти, на яких відбиваються всі негативні явища, притаманні суспільству. В усіх країнах світу трансісторичним проблемним є питання щодо дітей, які стали заручниками і жертвами осіб, позбавлених батьківських прав. І в Україні, на жаль, ця проблема характеризується неабиякою гостротою та безпосередністю.

У нинішніх умовах усвідомлення постійних суспільних змін актуалізує пошуки, а також продукування та застосування нових підходів до вирішення гострих соціальних проблем, спрямованого на культивування соціальної гармонії в суспільстві та практичне застосування новітніх соціальних практик, вибудованих на відповідності

соціальної сфери природі людини з метою піднесення рівня якості життя всього суспільства. Соціальна політика держави полягає саме в тому, щоб на найвищому рівні здійснювати гармонізацію інтересів людини й громадянина з інтересами держави, суспільства та соціальних груп. У сучасному українському суспільстві недостатньо високим є рівень обліку та координації інтересів різних груп населення, незначною є підтримка різними соціальними категоріями прийнятих на державному рівні рішень, непослідовне проведення в життя політики громадянського єднання: все це повинно бути в сфері постійної уваги органів соціального захисту населення.

Як стверджують сучасні українські дослідники, зокрема – професор С. Костючков, «Процес формування ефективно працюючої соціальної політики в Україні на сучасному етапі є складним і суперечливим, що пов'язано зі спадщиною тоталітарних тенденцій і недостатнім ступенем розвитку інститутів демократії, досить низьким рівнем загальної, політичної та правової культури значного числа громадян. Можливість побудови правової держави та громадянського суспільства в Україні на основі оптимально функціонуючої державної політики залежить від вирішення багатьох проблем політичного, соціального та економічного характеру: досягнення високого рівня розвитку вітчизняної промисловості на основі прогресивних економічних концепцій, які враховують інтереси всіх категорій громадян; усунення виникаючого на цій основі соціального протиріччя в області права та закону; розвитку політичної та правової системи держави, посилення ролі громадських формувань і таке інше» [16, с. 7].

Специфічною соціальною групою, представники якої мають, зазвичай, яскраво виражене маргінальне забарвлення, є особи, позбавлені батьківських прав. Це батьки, яких в силу певних причин (асоціальна поведінка, фізіологічно-ментальні розлади, деструктивні життєві явища тощо) держава в законному порядку позбавляє права

виконувати батьківські обов'язки щодо власних дітей. Модернізація традиційних моделей соціально-правових практик, здійснювана як реакція на ризики, запити й виклики світу, що глобалізується, є складним процесом, ступінь непередбачуваності якого експоненціально зростає. Жорсткі виклики та вимоги теперішнього часу, обумовлені системними й затяжними кризовими явищами в усіх сферах суспільного життя, з особливою наполегливістю актуалізують проблеми осіб, позбавлених батьківських прав, зокрема – соціальної роботи з даною категорією громадян. При очевидній соціальній доцільності, у сучасній Україні навряд чи можливо вирішення вказаних проблем в силу, перш за все, економічних чинників. Особливо це стосується питань забезпечення вказаних осіб житлом, роботою, оплатою праці, дотримання соціальних гарантій, медичного обслуговування, прав на соціальний, економічний і юридичний захист.

Слід зазначити, що для продуктивного дослідження суспільних феноменів, у числі яких і особи, позбавлені батьківських прав, надзвичайно важливо не тільки застосувати для їх аналізу найбільш широкий спектр пізнавальних засобів, а й у самому процесі дослідження провести методологічний пошук із метою вироблення оптимальних когнітивних підходів, прийомів і стратегій. Сучасний світ породжує ситуацію, коли добро та зло, істина та неправда, прекрасне й жахливе не представляють собою чітко фіксованих категорій, а тому перестають для людини відігравати роль безумовних критеріїв оцінки тих чи інших вчинків. Дослідження різних соціальних груп розглядається в сучасній науці переважно як генеральний напрям суспільного розвитку, що забезпечує оптимальне облаштування соціуму в інтересах кожного громадянина – рівного серед рівних у своїх правах, незалежного та суверенного. Проблеми вказаної категорії громадян є особливо актуальними нині, адже їхня суспільно-політична значущість є безсумнівною. Розв'язання даної проблеми – складна теоретико-

методологічна задача, яка передбачає: визначення індикаторів ефективності соціальної роботи з особами, позбавленими батьківських прав, функціонування інститутів соціальної підтримки вказаних осіб; виявлення на підставі експертної оцінки оптимальних характеристик і параметрів соціальної роботи з даною категорією; вивчення та систематизація проблем, вирішення яких враховує та захищає інтереси кожного громадянина, в тому числі й осіб, позбавлених батьківських прав.

Українські дослідники зазначають, що «... позбавлення батьківських прав є серйозним покаранням за невиконання батьківських обов'язків і є крайньою необхідністю у випадках, коли фізичне, моральне та духовне благополуччя дитини є в небезпеці або знаходиться під загрозою. Така процедура надає можливість захистити права, інтереси та всебічний і повноцінний розвиток дитини. З іншої сторони, державний осуд поведінки батьків вказує на їх помилки, дає настанову для виправлення і можливості повернення дитини в сім'ю. Позбавлення батьківських прав носить також превентивний характер, що дає змогу іншим батькам переосмислити відносини з дітьми і стати на шлях виправлення задля збереження повноцінної сім'ї» [32, с. 61].

У даному контексті значної актуальності набуває теза про те, що система соціальної роботи з особами, позбавленими батьківських прав повинна охоплювати максимальну кількість різноманітних форм, інструментів та методів з мінімальним ризиком бути в різних аспектах – соціальному, політичному, економічному, культурному, правовому – невідповідними реаліям сучасності. Однією із найбільш актуальних проблем сучасної України є зниження авторитету сім'ї з такими її фундаментальними постулатами, як турбота про дітей, їх виховання, формування світогляду та громадянської позиції, підготовка до подальшого дорослого життя. Тільки комплексні заходи, активовані державою та громадянським суспільством, у тому числі – через

соціальні практики, мають бути спрямованими на, з одного боку, захист прав дитини, а з іншого – на підсилення відповідальності батьків, здатні протистояти сучасній негативній тенденції та справити ефективний профілактичний ефект.

Але в традиційних соціальних практиках увага приділяється тільки дітям, які презумпційно вважаються постраждалими (і це справедливо), а батьки, позбавлені своїх прав відносно дітей, залишаються абсолютними винуватцями, котрі «випадають» із поля зору правників, соціальних працівників, організацій громадянського суспільства. У той же час, з такими особами необхідно проводити роботу соціального спрямування для того, щоб надати їм можливість повернутися до нормального сімейного життя, до виконання обов'язків батьків. Позбавлення батьківських прав є крайньою, виключною мірою: вона застосовується лише в тих випадках, коли інші профілактичні заходи впливу, такі як постановка батьків на облік в органи опіки й піклування, профілактичні бесіди тощо. Є підстави стверджувати, що особи, позбавлені батьківських прав, належать до специфічної соціальної групи з ознаками маргінальності та потребують відповідних форм та інструментів соціальної роботи. Маргінальні індивіди і групи виступають невід'ємним елементом будь-якої соціальної системи, вони складають у різних країнах доволі помітний прошарок населення, впливаючи на загальну картину соціального облаштування.

Як стверджує вітчизняна соціологиня О. Бутиліна: «Маргінальність – об'єктивне, природне явище соціального життя. Поняття маргінальності й маргінала як людини, що підпадає під відповідні критерії, є суто науковим, соціологічним, а не оціночним або стигмою. На нашу думку, дослідження цього надзвичайно суперечливого соціального феномену за сучасних умов набуває особливої актуальності. Адже маргінальними сьогодні є не тільки окремі особистості, а й соціальні групи та суспільство в цілому. Так,

маргінальність сучасного українського суспільства має двоїсту природу, що зумовлюється, з одного боку, його транзитом від соціалістичного до іншого суспільно-політичного устрою, з іншого – перебуванням на периферії світових модернізаційних процесів» [4, с. 17].

Американський соціальний психолог Т. Шибутані звернув увагу на риси маргінальної людини та виокремив такі її ознаки: «... невпевненість у власній повноцінності; невизначеність стосунків із друзями й постійний страх бути несприйнятим ними; схильність уникати невизначених ситуацій для уникнення принижень; хвороблива сором'язливість у присутності інших людей; самотність; надмірні переживання щодо майбутнього та страх з приводу будь-якої ризикової справи; невміння насолоджуватися й упевненість у тому, що оточуючі ставляться до неї несправедливо» [45, с. 475].

Як відомо, зміна або корегування соціокультурного простору впливає певним чином на стан внутрішнього світу людини. Ретельний соціально-філософський аналіз цього явища безумовно вимагає роз'яснення його сукупної природи залежно від індивідуальних і суспільних смислових характеристик реальності. Цінності, поведінкові норми й традиції, які були близькими людині до зміни її соціального статусу, втрачають вихідну значущість, а відтак – виникає вимушена необхідність засвоювати нові норми та правила поведінки в соціумі. Людина відчуває себе знедоленою, відокремленою від суспільства та непотрібною йому, це передує відмові від прийняття соціальних норм через неможливість задоволення власних потреб під час їх реалізації. Деградація особистості, заснована на розвитку антигромадських установок, зумовлює маргінальну поведінку індивіда. Дослідження феномену маргінальності здійснюється в просторі таких наук, як соціологія, соціальна психологія, філософія, культурологія.

Описуючи стан маргінальності, сучасні дослідники використовують такі досить поширені в суспільній свідомості

характеристики: «Даний стан характеризується особистісною дезорганізацією індивіда, яка виникає внаслідок дискредитації його колишньої стабільної структури досвіду, звичок, цінностей, установок, які організують взаємодію в його соціальному колі і його особистий досвід. Виділимо в цьому комплексі структур, що піддаються дискредитації, систему цінностей індивіда. Так, нестійкість норм і цінностей індивіда є одним з важливих критеріїв маргінальності. Це пов'язано з тим, що маргінал на індивідуальному рівні здійснює перехід від нормативно-ціннісної системи однієї до нормативно-ціннісної системи іншої соціальної групи, і на певний проміжок часу виявляється в стані розрегульованості норм і цінностей. Подібний стан, коли немає чітких правил поведінки і розмиті цінності, впливає на свідомість індивіда. Тому є підстави говорити про маргінальну свідомість як свідомість, яка характерна для маргінальної людини, основою якої є нестійкість, розрегульованість норм» [7, с. 63].

Не викликає заперечення той факт, що особа, позбавлена батьківських прав, знаходиться у стані певного «розриву» з суспільством і його окремими елементами – соціальними групами, навіть із власною сім'єю. Як правило, батьківських прав позбавляються люди з асоціальною поведінкою: алкоголіки, наркомани, особи з небезпечними ментальними розладами тощо. Можна сказати, що вони складають специфічну соціальну групу осіб, яким держава та суспільство не довіряють виконання батьківських обов'язків. У той же час, із такими особами необхідно проводити роботу соціального спрямування для того, щоб надати їм можливість повернутися до нормального сімейного життя, до виконання обов'язків батьків в умовах реалізації «відновлених функцій» батька або матері. Але в багатьох випадках припинення батьківських функцій не є наслідком свідомої, цілеспрямованої десоціалізації когось із батьків чи обох одразу: причина

може бути пов'язаною із значним погіршенням соціально-економічного становища в країні.

Відтак, соціальний працівник може надати наступні послуги особам, позбавленим батьківських прав:

а) ініціювати виявлення осіб, позбавлених батьківських прав, яким необхідна допомога – дорадчо-консультативна, адміністративно-правова, педагогічно-освітня тощо;

б) допомогти в оформленні та наданні у відповідні інстанції документів на відновлення батьківських прав та повернення до оптимальної моделі сімейного життя;

в) надати поради особі, позбавленій батьківських прав щодо формування можливостей вироблення ефективних рішень у ситуації позбавлення батьківських прав та відновлення нормальних, усталених в суспільстві сімейних цінностей та практик;

г) звернутися офіційним шляхом до відповідних і відповідальних організацій, які покликані надавати допомогу щодо відновлення батьківських прав в умовах «відновлених функцій» усіх суб'єктів сімейних стосунків.

Із метою вирішення вказаних вище проблем соціальний працівник має впорядкувати програму соціальної роботи з особою / особами, котрі позбавлені батьківських прав, у якій має бути передбачено: соціально-психологічне, соціально-педагогічне та соціально-правове консультування осіб, позбавлених батьківських прав для роз'яснення причин дисфункціонального розладу в стосунках батьків та дітей, у можливо негативному, деструктивному середовищі, для мінімізації / усунення конфліктних ситуацій у відносинах між батьками й дітьми, що дозволить у перспективі усвідомлено відстоювати свої права при подоланні труднощів у процесі відновлення сім'ї. Зокрема, проведення вказаних заходів із особами, позбавленими батьківських прав, сприятиме:

1) позитивній зміні самооцінки до відновлення сімейної взаємодії в батьків та дітей у контексті розбудови оновленої моделі сімейного життя в результаті повернення батьківських прав;

2) усуненню / мінімізації наслідків негативних стереотипів у суспільстві по відношенню до осіб, позбавлених батьківських прав, як до безумовно маргінальних представників суспільства, які втратили свою соціальну значущість та не є спроможними якісно виконувати історично усталені соціальні ролі;

3) активації процесу ресоціалізації осіб, позбавлених батьківських прав у напрямі й у формі найширшого відновлення функцій як суб'єктів сімейних стосунків – повноцінних матері або батька дітей, котрі отримують якісно нові умови подальшого індивідуального соціального розвитку;

4) суспільному усвідомленню того факту, що відновлена за бажанням осіб, які були позбавлені батьківських прав і отримали їх знову, сім'я може отримати новий імпульс розвитку, який буде стимулювати членів сім'ї до пошуків нових форм внутрішнього розвитку, самореалізації та соціальної активності;

5) подоланню критичних періодів у сімейному житті, адже є етапи, які не просто формально свідчать про необхідність позбавлення батьків їхніх головних прав, а і про вміння батьків долати свою дисфункціональність відносно власних дітей, знайти сили «вистрибнути» із кризи, знаходячи шляхи до гармонійного спілкування оновленої родини.

У контексті вищевикладеного зауважимо, що за даними української громадської організації «Знову разом» тільки в місті Дніпро протягом 2018 – 2020 років більше ніж 300 осіб, позбавлених батьківських прав, відновили свої соціальні функції з метою реабілітації сімейних стосунків та подальшого виховання майбутніх громадян України. Соціальна робота з особами, позбавленими батьківських прав

ведеться по декількох ключових напрямках: відновлення соціального статусу, працевлаштування, соціально-психологічна реабілітація, педагогічні тренінги, професійна перепідготовка, посередницькі послуги щодо стосунків із представниками МВС, громадських організацій, навчального закладу, де навчаються та виховуються діти тощо. Як зазначають члени організації «Знову разом», діяльність якої базується на наукових розробках фахівців кафедри соціальної роботи Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, подібні факти відновлення батьківських прав набувають в сучасній Україні ознак стійкої тенденції [34].

Отже, особи, позбавлені батьківських прав є специфічною соціальною групою, представники якої в силу певних причин (асоціальна поведінка, фізіологічно-ментальні розлади, деструктивна соціальна поведінка тощо) держава в законному порядку позбавляє права виконувати батьківські обов'язки щодо власних дітей.

У наступному блоці дослідження буде розглянуто нормативно-правове оформлення поняття «особа, позбавлена батьківських прав».

1.2. Нормативно-правове оформлення поняття «особа, позбавлена батьківських прав»

Тема нормативно-правового оформлення поняття «особа, позбавлена батьківських прав» значно підвищує свою актуальність у національних соціально-правових контекстах. І це не стільки данина політичній моді або актуальній соціальній проблематиці, скільки відображення нагальної потреби зрозуміти, чим характеризується вищевказана соціальна категорія. Сьогодні, у першій чверті двадцять першого століття, масштабні трансформації потенціюють структурні перетворення в усіх сферах життя. Особи, позбавлені батьківських прав – відносно новий предмет дослідження в юридичній науці та

діагностично важливий об'єкт прискіпливої уваги української національної правової практики. Подібний рух від наукового дискурсу до правозастосовчої практики є цілком закономірним. Тенденції у трансформації суспільного устрою, модель якого було закріплено в Конституції України як правової, соціальної, демократичної держави, диктували необхідність кардинальної зміни парадигми забезпечення прав громадян з чіткою актуалізацією ліберально-гуманістичних акцентів, що частково було втілено в Концепції правової реформи в Україні. Аналіз основних, найбільш знакових його етапів у повній мірі відкриває додаткові пізнавальні можливості у напрямі з'ясування сутності практики позбавлення батьківських прав, її соціальної значущості та юридичної природи.

Зазначене вище пов'язано передусім зі зміною парадигми правового регулювання суспільних процесів, початок якої було закладено з проголошенням незалежності України. Активізація доктринальної розробки й практичного втілення в життя трансформованої світоглядної системи координат у сфері взаємодії органів державної влади, муніципалітету з громадянами та їх об'єднаннями, юридичними особами, тобто агентами публічної інституціональності, припадає вже на XXI століття. Однак, незважаючи на відносно нетривалу гносеологічну революцію в надрах юридичної науки, поняття «особа, позбавлена батьківських прав» зайняло стабільну позицію в її проблемному полі. І цей рух від наукового дискурсу до правозастосовної та правореалізаційної практики видається цілком закономірним. Аналіз основних, найбільш знакових його етапів певною мірою відкриває додаткові пізнавальні можливості у напрямі з'ясування правової характеристики осіб, позбавлених батьківських прав, підстав їх інституціоналізації, соціальної доцільності та юридичної природи.

Вітчизняні дослідники стверджують, що «... реальність стрімко змінюється, підвищуючи власну стохастичність та евентуальність, вона

провокує прояви потужних контртенденцій в усіх сферах суспільного життя, дестабілізує сформовані й упорядковані системи, збільшує кількість інтерпретаційних сценаріїв й варіантів розвитку майбутнього. Поглиблення соціальної диференціації трансформує структурні інтеракції в суспільстві, а також впливає на кардинальну ревізію цінностей як з боку окремої людини так і в масштабі етнонаціональних, культурних або релігійних спільнот» [13, с. 104].

Слід підкреслити, що формування в Україні стійкої тенденції до возз'єднання з європейським цивілізаційним простором диктує необхідність переосмислення низки базових категорій, які характеризують всю систему публічного права на засадах антропоцентризму та ліберально-гуманістичної методології управління. Тож дослідження поняття та природи позбавлення батьківських прав не слід розглядати занадто вузько: від вирішення цих питань залежить обґрунтованість та швидкість генерації й артикуляції довершеної новітньої концепції розвитку сім'ї в нашій державі, яка б забезпечувала мінімізацію суспільних протиріч та цілісність загально-соціального поступу в гармонії держави та громадянського суспільства.

В Україні сьогодні немає законодавчо оформленого поняття «особа, позбавлена батьківських прав». Можна сказати, що відбувається певне зміщення акцентів дослідження із сутнісної, змістовної сторони позбавлення батьківських на їх процедурні характеристики, феноменологічний зріз яких і становить сукупність організаційних умов реалізації громадянами своїх прав і свобод. Однак такий стан речей варто розглядати скоріше як намагання якомога повніше описати новітній правовий феномен, аніж його похідні властивості. У такий спосіб відбувається поступова кристалізація базових ознак позбавлення батьківських прав, які не демонструють жорсткої залежності від терміну, який застосовується для їх позначення.

Скажімо, в Конвенції ООН «Про права дитини» (Ст. 9) у якості презумпційного виступає принцип єдності сім'ї та неприпустимості втручання держави в здійснення права на особисте й сімейне життя, шляхом фіксації положення про обов'язки держави-учасника забезпечувати спільне перебування дитини із своїми батьками. Тим не менш саме в статті 9 Конвенції ООН «Про права дитини» наявним є покликання на можливість порушення даного принципу у виключних випадках, коли компетентні органи, відповідно до судового рішення, визначають, що таке розлучення є необхідним в інтересах дитини. В статті 19 Конвенції ООН «Про права дитини» встановлено, що держави-учасники приймають усі необхідні заходи з метою захисту дитини від усіх форм фізичного або психологічного насилля з боку батьків, законних опікунів або іншої особи, котра піклується про дитину. Подібні заходи захисту містять у собі розробку соціальних програм із метою попередження жорстокого поводження з дитиною [14].

Таким чином, інститут позбавлення батьківських прав регламентовано міжнародно-правовим актом, який отримав фіксацію та розвиток у національному законодавстві України. Власне ці положення стали свого роду квінтесенцією розуміння меж поширення публічного інтересу, вираженого в інструментах позбавлення батьківських прав, що сприяло подальшій активізації наукового пошуку як юридичного змісту вказаного явища, так і їх контурів у площині соціальних управлінських практик. Поряд із процедурними й змістовними компонентами проблематики позбавлення батьківських прав певного розвитку набув також і напрям досліджень, присвячених інституціональним засадам реалізації вказаної процедури. Втім слід також визнати і те, що, перебуваючи на межі політико-соціальних дилем філософського гатунку, інститут позбавлення батьківських прав набуває, тим самим, додаткових дискусійних граней, які відображають складність у

виявленні, описанні не стільки його атрибутивних ознак, скільки сутнісних характеристик.

Звернемося до юридичних трактувань поняття «позбавлення батьківських прав». Позбавлення батьківських прав – «санкція у сімейному праві, яка застосовується до батьків у разі невиконання ними своїх обов'язків щодо дітей. Може бути застосоване лише в судовому порядку і з підстав, визначених у Сімейному кодексі України» [27].

Позбавлення батьківських прав – це, на думку вітчизняної дослідниці О. Лапчевської «... міра державного примусу, застосування якої, при збереженні майнових обов'язків, тягне за собою втрату батьками особистих немайнових прав, що виникають на підставі родинності з дитиною, а також обмеження їхньої дієздатності у сфері захисту прав та інтересів дітей» [19, с. 200].

Сімейний кодекс України у статті 164 пункті 1 визначає підстави позбавлення батьківських прав, а саме: «Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він: 1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; 2) ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та / або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти; 3) жорстоко поведуться з дитиною; 4) є хронічними алкоголіками або наркоманами; 5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; 6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини» [37].

У Сімейному кодексі України означені правові наслідки позбавлення батьківських прав: «особа, позбавлена батьківських прав: 1) втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання; 2) перестає бути законним представником дитини; 3) втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються

сім'ям з дітьми; 4) не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником; 5) не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування); 6) втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною» [37].

Слід зауважити, що важлива роль у вирішенні зазначених завдань покладається на конфігурації парадигми наукового пошуку. В цьому аспекті слід погодитись, на нашу думку, з міркуванням українського юриста В. Баркова [44], який зауважує, що новітня історія України розвінчала головну ілюзію минулого сторіччя: достатньо спочатку створити наддержаву, підпорядкувавши цьому зусилля усього суспільства, а згодом, залежно від волі політичного керівництва гарантувати громадянам повний обсяг їхніх природних прав і свобод. Тому діяльність громадянського суспільства спрямована на реалізацію потенціалу особистості й на доцільне у кожний конкретно-історичний момент обмеження кількості владних структур та поля їхньої діяльності. Саме в такому реченні, на нашу думку, і має здійснюватись гносеологічний рух у напрямі досягнення істини. Первинність людини в ієрархії правових пріоритетів має стати аксіомою та праксеологічним орієнтиром, а також набувати онтологічного втілення в діяльності публічної адміністрації. Особливу актуальність ця теза набуває в умовах збереження окремих пострадянських анахронізмів системного самозбереження неефективних державних структур, форм і методів їх діяльності.

Необхідно зазначити: власне в самому словосполученні «позбавлення батьківських прав» закладено певне протиріччя, що сприймається на рівні протиставлення публічного й приватного. Управління (примусове позбавлення) завжди передбачає імперативний

(тією чи іншою мірою) вплив на визначений об'єкт. У протилежному випадку втрачається управлінський сенс певної дії, не підкріпленої примусовим, обов'язковим механізмом забезпечення. В цьому сенсі відносини публічного управління слід розуміти більш широко, в контексті управління певною сферою суспільних відносин, галуззю народного господарства, лінією діяльності. Саме ж управління тут часто набуває безструктурних форм, які характеризуються відсутністю чіткого, візуалізованого взаємозв'язку між суб'єктом та об'єктом управління. Останній набуває неконкретизованих контурів як певний суб'єктно-діяльнісний конструкт колективного масштабу. Іншими словами – зміст управління в цьому контексті полягає в загальному впорядкуванні, унормуванні діяльності невизначеного кола осіб, кожна з яких не є окремо взятим об'єктом управління. І в такому значенні інститут позбавлення батьківських прав, вписується в описану логіку управління, сам не є при цьому суто управлінським.

Є підстави прийняти до уваги міркування, викладені вітчизняною правознавицею Л. Красицькою відносно того, що норми сімейного права, «... які регламентують порядок, підстави позбавлення батьківських прав, достатньо часто застосовуються судом, непоодинокими є випадки й оспорювання батьківства, яке з прийняттям Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року набуло нового законодавчого регулювання, а деякі проблемні питання так і не знайшли свого чіткого розв'язання. І позбавлення батьківських прав, і оспорювання батьківства в разі задоволення позовів є лише деякими юридичними фактами, які тягнуть за собою припинення певних батьківських прав та обов'язків. Батьківські права та обов'язки припиняються і на підставі інших юридичних фактів, дослідженню яких приділяється недостатньо уваги. Ця проблема викликає жвавий науковий інтерес, обумовлений змінами сімейного законодавства та недостатністю сучасних досліджень у цій сфері» [17, с. 28].

Вищенаведена теза серед іншого акцентує увагу й на внутрішньо-системному аспекті позбавлення батьківських прав, тобто внутрішньому його векторі – науковій організації процесу в сфері виконавчої влади, використання інформаційних та інших технологій тощо. Це зумовлено монопольним становищем органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері здійснення відповідних юридично значущих дій, чим і пояснюється імперативність методу правового регулювання: у особи, яка бажає скористатися певним своїм правом, задовольнити законний інтерес просто не існує альтернативи, аніж звернутися до вказаних суб'єктів та підкоритися встановленій процедурі. Тобто, ці відносини є, так би мовити, вимушено-добровільними, а відтак, і публічно-приватними. Іншими словами: лише ті суспільні відносини, що не входять у безпосереднє коло управлінських, але здатні перебувати в межах предмета адміністративного права, які є об'єктивно закономірним і необхідним наслідком дії причини (не умови, не корелята, не іншого фактора, а саме причини), найбільш наближеним та безпосереднім її результатом.

Доречною у даному аспекті бачиться ретроспектива процесу позбавлення батьківських прав у вітчизняній правотворчості та правозастосуванні. Слід вказати, що питання припинення батьківських прав та обов'язків привертало до себе увагу ще дореволюційних цивілістів. Так, О. Загоровський зазначав, що батьківська влада довічна, повага до пам'яті батьків повинна тривати й після їх кончини. Батьківська влада «... припиняється єдино смертю природною або позбавленням усіх прав стану, коли діти не підуть у заслання за батьками. Таким чином, ні повний вік, ні вступ у шлюб, ні господарська або службова незалежність дитини, ні тяжкий злочин батьків (якщо він не тягне за собою позбавлення всіх прав стану), ні очевидна небезпека від батьківської влади для дітей – не вражають цієї влади» [41, с. 3].

У радянський період у сімейному законодавстві вельми прискіпливо розглядалися всі можливі причини припинення батьківських прав та обов'язків – позбавлення батьківських прав, оспорювання батьківства та інші. Наприклад, згідно із статтями 6 та 7 «Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб і про акти громадянського стану» Української Соціалістичної Радянської Республіки від 31 травня 1926 року особа, зазначена як батько дитини у заяві її матері, мала можливість звернутися до суду відносно правильності заяви матері. Стаття 56 «Кодексу про шлюб та сім'ю» УРСР від 20 червня 1969 року № 2006-VII трактувала підстави та процедуру оспорювання батьківства. Відтоді у подальших законодавчих актах підставами припинення батьківських правовідносин вважаються юридичні факти, з якими законодавчо пов'язується позбавлення батьківських прав та відповідних обов'язків.

Зазначимо, що позбавлення осіб батьківських прав та обов'язків на підставі судового рішення можливе й у разі задоволення позовів про оспорювання батьківства (статті 129, 136, 137, 138 Сімейного Кодексу України), оспорювання материнства (стаття 139 Сімейного Кодексу України), позбавлення батьківських прав (статті 164 – 168 Сімейного Кодексу України). Варто додати, що батьківські права та обов'язки щодо дитини припиняються з моменту набрання рішенням суду законної сили, це також стосується оспорювання батьківства, материнства, а в особи, у якій на підставі рішення суду припиняються батьківські обов'язки, виключається з актового запису інформація про народження дитини.

Варто зауважити, що правові наслідки позбавлення осіб батьківських прав, які настають для дитини після розлучення із батьками, законодавство однозначно не трактує. Зрозуміло, що дитина втрачає особисті немайнові права щодо батьків, зокрема – право на батьківську любов і турботу, належне батьківське виховання. Але за дитиною зберігаються майнові права, що базуються на спорідненості з

батьками, позбавленими своїх природних прав. Згідно із частиною 3 статті 9 Конвенції ООН «Про права дитини», прийнятої резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року, держави, що прийняли Конвенцію, поважають право дитини, «... яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам дитини» [14].

Отже, при позбавленні батьківських прав припиняються правовідносини між батьками та дитиною; скажімо, виховання дитини, визначення її місця проживання та навчання тощо, проте інші форми батьківських правовідносин зберігаються, інколи – частково. Подібного роду відносини мають, як правило, змішаний та складноутворений характер. І це є в цілому симптоматичним на фоні тривалої зміни парадигми публічного управління у напрямі його гуманізації, наближення до європейських стандартів антропоцентризму, коли державний апарат концентрується на забезпеченні прав громадян (зокрема – дітей), свобод людини і громадянина, коли він мислиться в істинному своєму значенні – як засадничий елемент і організуюча структура гармонійної організації суспільства.

РОЗДІЛ 2

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

2.1 Соціальна профілактика обмеження та позбавлення батьківських прав як важливий напрям організації соціальної роботи з родиною

Норми нашого законодавства мало регулюють питання обмеження батьківських прав, натомість існує концепція забирання дитини (не передбачає позбавлення прав на неї), а також позбавлення батьківських прав.

Перш за все, варто зазначити, що відібрання дитини від батьків має більш м'який захід, і воно може застосовуватися з урахуванням однакових підстав, передбачених для позбавлення батьківських прав, без урахування відмови від дитини у пологовому будинку та здійснення протиправної дії щодо дитини, є умисним. Крім того, перебування з батьками повинно бути небезпечним для життя, виховання чи здоров'я дитини.

Ця процедура здійснюється шляхом подання позову уповноваженою особою, прокурором. Якщо суд приймає позитивне рішення, дитина передається родичам або, на їх прохання, органам, що виконують функції у сфері опіки та піклування.

У тому випадку, якщо причини вилучення дитини зникнуть, дитина може повернутися до сім'ї.

Обмеження прав дитини в Україні. Для того, щоб застосувати таку сувору міру щодо батьків, повинна бути принаймні одна підстава, з тих, що перелічені у спеціалізованому нормативно-правовому акті, що регулює це питання, – Сімейному кодексі нашої держави:

- ухилення батьків від обов'язків, що передбачають виховання дитини;
- залишення дитини у пологовому будинку чи іншому закладі сфери охорони здоров'я на півроку та відсутність поважної причини для цього та прояв батьківського піклування та опіки;
- прояв жорстокості по відношенню до дитини через учинення насильства, як фізичного, так і психологічного, побиття, приниження гідності дитини;
- використання дитини з метою бродяжництва чи жебрацтва;
- хронічна наркотична або алкогольна залежність батьків;
- засудження батька у встановленому законом порядку за вчинення навмисного проступку проти дитини [37].

Слід пам'ятати, що всі вищезазначені причини повинні бути підтвержені відповідними доказами.

Хто може звернутися до суду з позовною заявою про обмеження прав дитини? Перш за все, це особа, яка є другим батьком дитини, особи, які є опікунами чи піклувальниками, особа в сім'ї, де дитина постійно проживає, навчальний заклад або установа, що здійснює діяльність у галузі охорони праці, прокурор, а також сама дитина (по досягненні чотирнадцяти років).

Ступінь небезпеки для кожної дитини може бути різною. Маленька, безпомічна дитина може померти, серйозно захворіти, якщо її ненадовго залишити без догляду. Для підлітка, який має певний рівень самостійності, найбільшу небезпеку представляє асоціальне оточення його батьків, їх бажання використовувати неповнолітнього для досягнення асоціальних цілей. Тож характер небезпеки, її місце в житті дитини визначається в кожному випадку окремо. І не важливо, що його негативні наслідки не настали. Сам факт її існування достатній для вилучення дитини.

У статті 170 Сімейного кодексу України характеризуються причини та особливості процесу відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав. Згідно з п. 1 ст. 170 «суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав, у випадках, передбачених пунктами 2-5 частини першої статті 164 цього Кодексу, а також в інших випадках, якщо залишення дитини у них є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання. У цьому разі дитина передається другому з батьків, бабі, дідові, іншим родичам – за їх бажанням або органів опіки та піклування» [37].

«Існують випадках безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини, коли орган опіки та піклування або безпосередньо прокурор вирішують негайно відібрати дитину в батьків. Лише тоді орган опіки та піклування зобов'язаний негайно повідомити прокурора та у семиденний строк після постановлення рішення звернутися до суду з новим позовом щодо позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав або про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав. Тільки прокурор має право звертатися з таким позовом до суду» [27].

«Якщо причини, що перешкоджали належному вихованню дитини її батьками, будуть усунені, то рішення суду за наявності заяви батьків може винести рішення про повернення їм дитини.

Якщо позов про відібрання дитини від матері чи батька без позбавлення їх батьківських прав задоволений, то суд виносить постанову про стягнення з них аліментів на дитину» [27].

Положення частин першої й третьої цієї статті застосовуються до відібрання дитини від інших осіб, з якими вона проживає. «Позбавлення батьківських прав – крайній захід, застосування якого не завжди доцільно, хоча іноді очевидно, що знаходиться дитині поряд з батьками небезпечно для її життя, здоров'я і морального виховання. В таких

випадках в якості засобу захисту прав і інтересів дитини суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав» [37].

«Відібрання дитини у батьків – це теж санкція за невиконання батьківських обов'язків, але більш пом'якшена, ніж позбавлення батьківських прав. У сімейному законодавстві подібний інститут називається «обмеження батьківських прав». Справи, що стосуються позбавлення батьківських прав та відібрання дитини без позбавлення батьківських прав – це найбільш розповсюджені справи серед судових спорів щодо особистих немайнових прав» [37].

Висвітлено «загальні особливості інституту відбору дитини у батьків та інституту позбавлення батьківських прав:

1. підстави для застосування обох санкцій однакові. Різниця полягає лише за двох додаткових підстав для позбавлення батьківських прав: мати, батько не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважних причин і протягом шести місяців не виявляли батьківського піклування про нього;

2. залишається обов'язок утримувати дитину, тобто сплачувати аліменти та інші додаткові витрати; мати (батько) була засуджена за умисний злочин проти дитини;

3. житлові, спадкові права дитини зберігаються у первісному вигляді» [36].

Порівняння правових наслідків інституту «відібрання дитини від батьків» та інституту «позбавлення батьківських прав»

<i>Відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав</i>	<i>Позбавлення батьківських прав</i>
1. Орган, що приймає рішення	
За загальним правилом суд. У виняткових випадках, при безпосередній загрозі для життя або здоров'я дитини, орган опіки та піклування або прокурор мають право постановити рішення про негайне відібрання дитини від батьків	Лише суд
2. Обсяг прав батьків після застосування санкції	
Права обмежуються	Права припиняються
3. Право батьків утримуватись за рахунок їх дітей	
Повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги.	Обов'язок утримувати матір, батька у дочки, сина, щодо яких вони були позбавлені батьківських прав, не виникає.
4. Право батьків спадкувати за законом	
зберігається	припиняється
5. Якщо відпадуть причини, які перешкождали належному вихованню дитини її батьками,	
суд за заявою батьків може постановити рішення про повернення їм дитини	суд за заявою батьків може постановити рішення про поновлення батьківських прав
6. Підстава для застосування санкції	
протиправна поведінка. Загроза життю та здоров'ю дитини може бути результатом психічної хвороби,	протиправна винна поведінка батька (матері)

Таким чином, «відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав можна вважати шляхом удосконалення непрацездатної родини, або, навпаки, це дії щодо повного припинення правовідносин, пов'язаних із «позбавленням батьківських прав» разом з усіма наслідками цього правового інституту» [27].

З метою превенції відмов від народжених дітей, розповсюдження явища «соціальне сирітство» в Україні, запобігання фактам поширення фактів відбору дитини у батьків та позбавлення батьківських прав ученими розробляються теоретичні та технологічні положення соціальної профілактики подібних явищ та соціальних проблем.

Серед напрямів профілактичної діяльності щодо відповідної роботи соціальних працівників та фахівців сфери соціального захисту населення виділяють:

1. профілактика правопорушень та бездоглядності серед дітей;
2. попередження насильства в родині;
3. профілактика соціального сирітства, захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Профілактика правопорушень та бездоглядності серед дітей включає такі технології, форми та методи роботи соціального працівника:

- виявлення родин з дітьми, які опинились у складних життєвих обставинах, на ранніх етапах та допомога у наданні їм різноманітних соціальних послуг;
- підготовка молоді, учнів старших класів закладів середньої освіти й професійно-технічних освітніх закладів до шлюбу та усвідомленого відповідального батьківства;
- соціальна діагностика родин, що опинились у складних життєвих обставинах;
- допомога в організації процесів оздоровлення та відпочинку дітей із родин, що опинились у складних життєвих обставинах;
- допомога в працевлаштуванні працездатних членів родин з дітьми, що опинились у складних життєвих обставинах;
- сприяння в отриманні матеріальної допомоги родинам з дітьми, які опинились у складних життєвих обставинах;

- поширення соціальної реклами з метою пропаганди сімейних цінностей про здоровий спосіб життя;
- цільові профілактичні огляди учнів закладів середньої освіти, ліцеїв, спеціальних освітніх установ, професійно-технічних закладів щодо раннього виявлення осіб, схильних до вживання токсичних, наркотичних, психотропних речовин, алкогольних напоїв;
- організація роботи громадських організацій, діяльність яких пов'язана з профілактикою правопорушень, бездоглядності серед дітей;
- участь в організації та проведенні координаційних рад з питань попередження бездоглядності та правопорушень серед дітей, їх соціального захисту;
- підняття питання про вилучення дітей з родин у разі безпосередньої загрози їх здоров'ю та життю, порушення питання про позбавлення батьківських прав виключно як крайній захід захисту прав дитини;
- ініціювання за неналежне виконання батьківських обов'язків процесу притягнення до адміністративної відповідальності батьків та осіб, які їх замінюють;
- контроль стану виховної роботи з дітьми в освітніх закладах за місцем проживання;
- інформування служб у справах дітей, відділів ювенальної поліції, відділів освіти про дітей, які не відвідують місць навчання, які вчинили правопорушення, скоїли злочини, які схильні до вживання алкогольних напоїв, наркотиків, жебрацтва та бродяжництва;
- діяльність із соціально-правового захисту бездоглядних та безпритульних дітей, їх реабілітації, соціалізації та адаптації в суспільстві;

- участь у проведенні профілактичних рейдів з метою виявлення дітей, які перебувають під час навчальних занять у залах комп'ютерних ігор, комп'ютерних клубах, інтернет-кафе, займаються жебрацтвом та бродяжництвом;
- організація рейдів-інспекцій діяльності підприємств сфери торгівлі, що продають дітям тютюнові вироби та алкогольні напої;
- робота в операції «Урок» з метою виявлення й повернення до навчання дітей, які залишились позанавчальним процесом;
- допомога в роботі юридичних органів, сприяння в створенні необхідних умов для їх функціонування в закладах середньої та позашкільної освіти;
- поширення у різних засобах масової інформації, теле- та радіопрограмах, у соціальних мережах питань щодо соціального захисту дітей, запобігання правопорушенням та їх бездоглядності;
- співробітництво з центрами соціальної реабілітації та дитячими притулками служби у справах дітей;
- допомога в контролюванні за дотриманням вимог чинного законодавства в частині захисту майнових (житлових) прав дітей; розкриття фактів незаконного відчуження майна, що належить дітям, допомога в поновленні прав дітей;
- допомога в працевлаштуванні, професійному навчанні й освіті неповнолітніх, які звільнені з місць позбавлення волі та яких повернули зі шкіл та професійно-технічних освітніх закладів для соціальної реабілітації;
- допомога в наданні соціальних послуг неповнолітнім, які знаходяться в місцях позбавлення волі або засуджені до альтернативних форм покарання.

Профілактика домашнього насильства характеризується такими особливостями соціальної роботи:

- організація тренінгів, семінарів, зустрічей щодо формування культури гендерної рівності та протидії домашньому насильству;
- надання допомоги у діяльності релігійних та громадських організацій, робота яких спрямована на профілактику проявів домашнього насилля;
- інформування учнів навчальних закладів з нормативно-правовими актами, правовими нормами з питань виховання гендерної культури та попередження всіх форм домашнього насильства;
- розповсюдження в засобах масової інформації та соціальних мережах законодавчої бази щодо протидії та запобігання домашньому насильству щодо основних видів допомоги особам, які страждають від домашнього насильства;
- надання комплексу соціальних послуг особам, які постраждали від насильницьких дій;
- реєстрація та індивідуальна робота з дітьми, які зазнали психологічного, фізичного, сексуального чи інших видів домашнього насильства.

Профілактика соціального сирітства, захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, містить такі технологічні особливості роботи соціального працівника, пов'язані з:

- інформаційно-роз'яснювальною роботою серед населення щодо запобігання соціальному сирітству, популяризації сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечення прав дітей на сімейне виховання;
- щорічним святкуванням Дня сім'ї, Дня матері, Дня захисту прав дитини з метою популяризації сімейних цінностей, звітування про заплановані заходи в соціальних мережах та різних ЗМІ;
- оперативним інформуванням відповідних служб для дітей для сімей з дітьми, де не забезпечуються належні умови для утримання, виховання та розвитку дітей;

- забезпеченням активізації процесу усиновлення громадянами України дітей відповідних категорій шляхом збільшення популяризації національного усиновлення;
- здійсненням нагляду за дотриманням прав до досягнення усиновленими дітьми повноліття;
- забезпеченням безпеки майнових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- вивченням можливостей створення гуртожитку для випускників державних установ із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- забезпеченням пріоритетності надання дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, сімейних форм виховання (опіки та піклування, усиновлення, виховання в прийомних родинах та дитячих будинках сімейного типу);
- запобіганню розлученню сестер та братів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під час організації невинуватеної розлуки;
- забезпеченням своєчасного призначення та виплат державної соціальної допомоги сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, батькам-вихователям у прийомних сім'ях для надання соціальних послуг, фінансової підтримки прийомних батьків, дитячих будинків сімейного типу;
- здійсненням постійного контролю за дотриманням прав дітей під час усіх форм їх влаштування;
- розширенням мережі дитячих будинків сімейного типу, кількістю прийомних сімей;
- забезпеченням обов'язкової участі спеціаліста центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді під час здійснення відбору дитини та прийомної родини;

- наданням якісної соціальної підтримки фахівцями центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімейним будинкам та прийомним родинам;
- передбаченням в угодах про влаштування дітей на виховання та спільне проживання в прийомних родинах, угоди про організацію діяльності дитячих будинків сімейного типу обов'язкового пункту та вимоги до батьків-вихователів та прийомних батьків щодо забезпечення постійних контактів дітей з сестрами та братами, які живуть окремо, включаючи періодичні зустрічі, телефонні розмови, обмін фотографіями, листування тощо;
- контролем за умовами утримання, виховання та розвитку дітей, влаштованих у прийомних родинах або дитячих будинках сімейного типу;
- допомогою в санаторно-курортному лікуванні дітей із сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, якщо є показання для санаторно-курортного лікування.

Прикладами використання перелічених технологій, форм і методів соціальної роботи можна назвати розроблену авторами соціальну програму «Центр допомоги з профілактики соціального сирітства та позбавлення батьківських прав», основні положення якої розглянуто в наступному підрозділі дослідження.

2.2 Характеристика авторської соціальної програми «Центр допомоги з профілактики соціального сирітства та позбавлення батьківських прав»

Авторська соціальна програма «Центр допомоги з профілактики соціального сирітства та позбавлення батьківських прав» розроблена з метою здійснення комплексної допомоги родинам з дітьми, що зіткнулися з важкими життєвими обставинами – ситуацією, внаслідок

якої батьки не зможуть надалі піклуватися про дитину та, як результат, дитина може бути вилучена з родини. Доведено, що тільки рідна родина – найкраще середовище для виховання та розвитку дитини, тільки рідні люди зможуть створювати необхідні умови для нормального життя власних дітей.

Паспорт соціальної програми «Центр допомоги з профілактики соціального сирітства та позбавлення батьківських прав»

Назва: соціальна програма «Центр допомоги з профілактики соціального сирітства та позбавлення батьківських прав».

Виконавці: управління соціального захисту населення; територіальні органи надання соціальних послуг населення; служби у справах дітей; державні та громадські організації, діяльність яких пов'язана з наданням допомоги та роботою з дітьми та родинами.

Мета програми: рання профілактика соціального сирітства, зниження кількості фактів відібрання у родини дітей та позбавлення батьківських прав.

Завдання програми:

1. зміцнення інституту сім'ї, підтримання престижу материнства й батьківства, формування цінностей усвідомленого відповідального батьківства, рання профілактика сімейного та дитячого неблагополуччя;
2. впровадження нових технологій і методів роботи з раннього виявлення сімейного неблагополуччя й надання індивідуалізованої адекватної підтримки родинам з дітьми, що перебувають у важкій життєвій ситуації, в тому числі надання їм нових видів соціальних послуг;
3. впровадження ефективних технологій і методів профілактики соціального сирітства, включаючи соціальний супровід сімей з дітьми, які перебувають в соціально небезпечному становищі,

моніторинг життєдіяльності родин із групи ризику щодо позбавлення батьківських прав;

4. профілактика вторинного соціального сирітства: формування системи супроводу дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, спрямованого на їх соціалізацію.

Терміни реалізації: 1 рік.

Цільові індикатори програми:

1. чисельність батьків, позбавлених батьківських прав (особа);
2. чисельність батьків, обмежених в батьківських правах (особа);
3. чисельність батьків, відновлених в батьківських правах (особа);
4. чисельність батьків, до яких скасовано обмеження в батьківських правах (особа);
5. число сімей з неповнолітніми дітьми, що перебувають в соціально небезпечному становищі (родина);
6. питома вага сімей, які перебувають в соціально небезпечному становищі, знятих з обліку в зв'язку з покращенням становища, від загальної кількості знятих з профілактичного обліку (відсоток);
7. чисельність дітей, які перебувають в соціально небезпечному становищі (особа);
8. питома вага дітей-вихованців спеціалізованих установ для неповнолітніх, які потребують соціальної реабілітації, повернутих в рідні родини (відсоток);
9. питома вага дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, від загальної чисельності дитячого населення (відсоток);
10. питома вага дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, переданих на виховання в родину, від загальної кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (відсоток);

11. питома вага дітей, влаштованих на виховання до прийомних родин, від загальної кількості дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків (відсоток).

Очікувані результати:

1. формування у спільноти, що проживає на певній географічній території (в межах області, району, міста, сільського населеного пункту) цінностей відповідального батьківства;
2. створення ефективної системи міжвідомчої взаємодії органів та установ щодо раннього виявлення неблагополучних родин, надання підтримки сім'ям, що перебувають у важкій життєвій ситуації або соціально небезпечному становищі;
3. скорочення числа позбавлень батьківських прав, зниження рівня безпритульності й бездоглядності дітей, збереження сімейного середовища виховання дітей;
4. формування умов для створення нових робочих місць.

Зв'язок авторської соціальної програми з державною політикою в сфері профілактики соціального сирітства та позбавлення батьківських прав.

Програма розроблена з урахуванням пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку певного регіону.

Напрями реалізації Програми відповідають таким цілям і задачам державної політики в сфері вдосконалення соціальної підтримки й соціального обслуговування родин і дітей, позначених в законодавчих державних актах:

- створення умов для зростання добробуту громадян – отримувачів заходів соціальної підтримки;
- підвищення доступності соціального обслуговування населення;
- створення сприятливих умов для життєдіяльності та розвитку родини, функціонування інституту сім'ї, народження дітей.

Згідно з нормативно-юридичними документами передбачається продовження реалізації комплексу заходів, спрямованих на своєчасне виявлення соціально-неблагополучних сімей, акумуляцію даних про ці родини, підвищення якості та забезпечення безперешкодного доступу сімей з дітьми до необхідних соціальних послуг з метою скорочення позбавлення батьків батьківських прав та профілактики соціального сирітства серед дітей.

Вирішення проблеми збереження для дитини рідної (біологічної) родини, скорочення числа позбавлень батьківських прав вимагає мобілізації фінансових й організаційних ресурсів, визначення основних напрямів і конкретних заходів, що обумовлюють необхідність застосування програмно-цільового методу, переваги якого полягають в комплексному підході до розв'язання проблем; координації діяльності органів виконавчої влади певного регіону, органів місцевого самоврядування, установ та організацій, що беруть участь в реалізації заходів Програми; оперативної корекції й моніторингу проміжних та кінцевих результатів реалізації Програми із залученням громадських організацій та волонтерського руху.

Програма розроблена з метою ранньої профілактики соціального сирітства дітей та скорочення позбавлення батьківських прав.

Програма може брати участь в конкурсних відборах інноваційних соціальних програм суб'єктів соціальної роботи держави, а також виступати грантоотримувачем залучених коштів різних (як державних, так і міжнародних) фондів підтримки дітей, які перебувають у важкій життєвій ситуації.

Досягнення мети й вирішення поставлених завдань планується забезпечити шляхом реалізації наступних механізмів (способів): застосування технології командної роботи, що дозволяє акумулювати наявні ресурси, створюючи умови для впровадження та поширення

найбільш результативних технологій, методів, соціальних практик, спрямованих на захист прав і законних інтересів неповнолітніх.

Технологія, відпрацьована в рамках реалізації подібних цільових програм, забезпечує організацію системної міжвідомчої роботи, своєчасну актуалізацію державного законодавства в сфері дитинства та вдосконалення механізмів скоординованих дій на міжвідомчому рівні.

Алгоритм роботи з родинами та дітьми складається з кількох етапів:

1) ранню профілактику сімейного неблагополуччя та соціального сирітства дітей, що передбачає систему заходів, спрямованих на заохочення й соціальну підтримку соціально благополучних родин, інформування та просвіта населення, в тому числі батьків, підлітків і молоді, з питань зміцнення інституту родини, розвитку сімейних цінностей і позиції відповідального батьківства;

2) виявлення сімейного неблагополуччя, переважно на його ранніх стадіях, профілактику відмов від новонароджених дітей на міжвідомчій основі, акумуляцію даних про соціально дезадаптовані родини з дітьми для найбільш раннього початку роботи з ними з метою недопущення переходу їх до статусу «соціально небезпечне становище» й появи ризику позбавлення батьківських прав;

3) проведення соціально-реабілітаційної роботи з родинами, в яких батьки ухиляються від виховання дітей та автоматично складають групу ризику із позбавлення або обмеження в батьківських правах, а також подальшого моніторингу сімей для запобігання в них повторів девіантної поведінки;

4) сімейне влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, медико-соціальний і психолого-педагогічний супровід прийомних сімей з метою профілактики вторинного соціального сирітства.

Заходи Програми планується здійснювати за підтримки благодійних фондів, добровільних ініціатив. Реалізація заходів Програми, в тому

числі із залученням соціальних партнерів, призведе до системних змін в організації роботи з профілактики соціального сирітства в певному регіоні, а вдосконалення програмно-цільових механізмів дозволить скоротити число позбавлень батьківських прав, виявляти сімейне неблагополуччя на ранніх стадіях, забезпечувати супровід і соціальну реабілітацію сімей групи ризику.

Авторами планується, що реалізація заходів Програми забезпечить створення умов для позитивних якісних і кількісних змін стану рівня і якості життя населення, соціальної сфери певного регіону. Очікувані результати впровадження Програми передбачають комплекс заходів, розроблення та впровадження яких потребує детального наукового опрацювання й виступить об'єктом та предметом подальших наукових розробок та дослідження в майбутньому.

ВИСНОВКИ

У наш час місце дитини як в родині, так і поза нею пов'язане, в першу чергу, з її беззахисністю, спричиненою повною або частковою фізичною, психічною та соціальною незрілістю. За своєю природою батьки покликані бути захисниками своїх дітей. У юридичному тлумаченні така роль виглядає як формула, згідно з якою «забезпечення, захист прав та інтересів дітей покладається на їх батьків». Інтереси дітей пов'язують із правильним сімейним вихованням, що базуються на формуванні зразкової людини. Поняття «належне сімейне виховання» включає збереження та розвиток фізичного й психічного здоров'я дитини разом із передаванням дитині батьками свого життєвого досвіду, знань і навичок, створення нормальних матеріальних та життєвих умов для її життя.

Держава, будучи зацікавленою в нормальному підростаючому поколінні покладає на батьків права та обов'язки щодо виховання, навчання, захисту та утримання своїх дітей. Батьківські права надаються не лише для задоволення материнських та батьківських потреб, а й для забезпечення інтересів дітей. Саме за допомогою реалізації цих прав досягається повноцінний розвиток дитини. Але здійснення батьками своїх прав не повинно суперечити інтересам дітей. Саме забезпечення інтересів дітей має бути головною турботою їх батьків.

Обмеження та позбавлення батьківських прав розглядаються як засоби сімейно-правової відповідальності, що застосовуються судом у разі вчинення батьками (або одним з них) сімейного правопорушення або умисного злочину проти життя чи здоров'я своїх дітей.

Обмеження та позбавлення батьківських прав тягне за собою настання наслідків, несприятливих для батьків. Вони втрачають усі права, виходячи з факту спорідненості з дитиною, в тому числі й право отримувати підтримку від дитини в майбутньому. Однак позбавлення

батьківських прав не звільняє їх від обов'язку утримувати свою дитину. Таким чином, позбавлення батьківських прав тягне за собою значну зміну батьківських відносин, забезпечує захист прав та законних інтересів дитини, оскільки усувається незаконний вплив батьків на дитину. Обмеження та позбавлення батьківських прав слід розглядати як способи захисту прав дитини, так і розуміти як заходи, застосовані судом для відновлення порушених прав дитини.

На жаль, проблема соціальної профілактики фактів обмеження та позбавлення батьківських прав в нашій державі залишається малодослідженою в науці. З метою превенції відмов від народжених дітей, розповсюдження явища «соціальне сирітство» в Україні, запобігання фактам поширення фактів відбору дитини у батьків та позбавлення батьківських прав ученими існують поодинокі наукові розвідки та розробки теоретичних і технологічних положень щодо соціальної профілактики подібних явищ та соціальних проблем, на відміну від чисельності закордонних наукових досліджень.

Авторами даного дослідження зроблено спробу визначення основних напрямів соціально-профілактичної роботи щодо означеної проблеми, серед напрямів та технологій превентивної роботи технологій яких виділено наступні: профілактика правопорушень та бездоглядності серед дітей; попередження насильства в родині; профілактика соціального сирітства, захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Авторами зроблено спробу характеристики багатьох форм та методів роботи соціальних працівників щодо соціальної профілактики означеної проблеми.

Цікавим та необхідним видом соціально-профілактичної роботи щодо попередження окресленої проблеми видається авторська соціальна програма «Центр допомоги з профілактики соціального сирітства та позбавлення батьківських прав», реалізація заходів якої, на думку авторів, забезпечить створення умов для позитивних кількісних та

якісних змін стану рівня життя населення, покращення соціальної сфери певного регіону. Очікувані результати впровадження авторської програми передбачають комплекс заходів, розроблення та впровадження яких потребує детального наукового опрацювання й виступить об'єктом та предметом майбутніх наукових розробок та дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посібник / О. В. Безпалько. – К.: Логос, 2003. – 134 с.
2. Белоус О. В. Проблемы социальной адаптации детей-сирот / О. В. Белоус // Социальная адаптация детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, в системе подготовки социальных педагогов : сб. науч. статей. – Армавир : Ред.-изд. центр АГПУ, 2009. – С. 14-21.
3. Брутман В. И. Социальное сиротство как комплексная медикосоциально-педагогическая проблема / В. И. Брутман. – М : Асопир, 1994. – С. 38.
4. Бутиліна О. В. Маргінальна ситуація: структура та соціальні наслідки. Український соціум. 2012. № 2(41). С. 17-25.
5. В Україні – понад 73 тисячі дітей-сиріт/ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://health.unian.ua/country/1318291-vukrajini-ponad-73-tisyachi-ditey-sirit.html>
6. Вікторова Л. В. Основи соціалізації особистості [текст]: навч. посібник для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 6.010106 «Соціальна педагогіка» / Л. В. Вікторова, Н.Т. Тверезовська, М. В. Михайліченко, Г. М. Ржевський. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2017. – 474 с.
7. Вайтулевич С. Н. Маргинальное сознание и поведение как аспект социально-психологической организации маргинальной личности. Успехи современного естествознания. 2007. № 2. С. 60–81.
8. Дмитрук Н., Падалка Г., Кіреєв С., Мостова І., Бікла О., Шелепа В. Цінності української молоді. Київ: ПП«СКД», 2016. 90 с.
9. Если вы решили усыновить ребенка : пособие для руководителей учреждений образования, социальных педагогов, специалистов социально-педагогических центров и социальных приютов,

- приемных родителей / И. А. Фурманов [и др.]; под общ. ред. И. А. Фурманова. – Мн. : Мэджик Бук, 2004. – 168 с.
10. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник. – Державний комітет статистики України. – К.: 2009. – 76 с.
11. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.
12. Інноваційні моделі соціальних послуг. Проекти Українського фонду соціальних інвестицій. Том 2 / за редакцією Н. М. Шкуратової. – К. : 2007. – 159 с.
13. Kostyuchkov S. K. Different human images and anthropological colissions of post-modernism epoch: biophilosophical interpretation. Anthropological measurements of philosophical research. 2018. №13. PP. 100-111.
14. Конвенція ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
15. Концепция предупреждения социального сиротства и развития образовательных учреждений для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей / под ред. Л. М. Шипицыной. – СПб : ИСПиП, 2000. – 108 с.
16. Костючков С. К. Основи соціальної держави та громадянського суспільства: Навчальний посібник. Херсон: Айлант, 2016. 256 с.
17. Красицька Л. В. Про припинення батьківських прав та обов'язків. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 12. С. 27-32.
18. Красницкая Г. С. Вы решили усыновить ребенка / Г. С. Красницкая, А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых, О. А. Кабышев. – М. : Дрофа, 2001. – 199 с.

- 19.Лапчевська О. Ф. Позбавлення батьківських прав – міра відповідальності батьків за невиконання своїх обов'язків щодо виховання та розвитку дитини. 2013. С. 199-200.
- 20.Лукашевич М. Г. Соціалізація. Виховні механізми і технології / М. Г. Лукашевич. – К., 1998. – 87 с.
- 21.Мордань О.О. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту посиротілих дітей: проблеми та напрями вдосконалення / Державне управління: теорія та практика (Електронне наукове фахове видання) від 7 червня 2012 р.
- 22.Наказ «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах» http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE12698.html
- 23.Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року. Указ 9 Президента України від 22 жовтня 2012 року № 609/2012. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>
- 24.Олиференко Л. Я. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска / Л. Я. Олиференко, Т. И. Шульга, И. Ф. Дементьева. – Одесса : «Академия», 2002. – 256 с.
- 25.Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка. / С. С.ю Пальчевський. – К.: Кондор, 2005. – 560 с.
- 26.Поляновська О. Р. Позакласна виховна робота як один із шляхів профілактики правопорушень дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. – Хмельницький, 2008.
- 27.Позбавлення та поновлення батьківських прав. URL: <http://vilnogirsk-rada.gov.ua/novyny-ta-oholoshennya/novyny/pozbavlennya-ta-ponovlennya-batkivskykh-prav/>
- 28.Постанова Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» //

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.
- 29.Постанова Кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» / / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/226-94-%D0%BF>.
- 30.Природа раннього соціального сиротства и его профилактика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://works.tarefer.ru/70/100477/index.html>
- 31.Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: [Електронний ресурс]: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерство соціальної політики України, 2012 р. (Наказ № 995/557 від 10.09.2012 р.). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>.
- 32.Романко К. М., Менджул М. В. Питання правової регламентації позбавлення батьківських прав як крайньої міри відповідальності батьків. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2015. Вип. 32. Т. 2. С. 58-61.
- 33.Романчук О. Сім'я, що зцілює. Основи терапевтичного батьківства дітей, що зазнали скривдження та емоційного занедбання / О. Романчук. – Львів: Колесо, 2011. – 98 с.
- 34.Сайт громадського об'єднання «Знову разом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://znovurazom.article/panorama/111>
- 35.Сидорова Л. К. Организация и содержание работы с детьми-сиротами и детьми, оставшимся без попечения родителей / Л. К. Сидорова. – М. : Айрис-пресс, 2004. – 112 с.

- 36.Сімейне право України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://jurisprudence.club/semeynoe-pravo_uchebnik/stattya-143-obovyazok-batkiv-zabrati-ditinu.html
- 37.Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
- 38.Сопівник І.В. Цінності сім'ї та батьківства у структурі ціннісних орієнтацій молоді України та Польщі / Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». - 2018. - №2(42). - С.42- 45.
- 39.Соціальна профілактика сирітства : матеріали науково-практичного семінару (м. Київ, 20 бер. 2018 р.). Київ, 2018. 95 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u279/zbirnik_15_04.pdf
- 40.Соціально-правовий захист дитинства. Навчально-методичний посібник / за редакцією І. І. Смагіна, В. Ю. Арешонкова, Т. М. Смагіної. – Житомир : ОІППО, 2006. – 356 с.
- 41.Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Стан дотримання та захисту прав дитини в Україні» до 30-річчя ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини. К., 2020. 228 с.
- 42.Терновець О.М. Деякі аспекти профілактики соціального сирітства / Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 22 (257), Ч. VIII, 2012, С. 201-210 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2012_22\(8\)_27.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2012_22(8)_27.pdf)
- 43.Технології створення та функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу : зб. метод. матеріалів / Г. М. Бевз, А. Й. Капська, Н. М. Комарова та ін. – К. : Держ. Ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 188 с.
- 44.Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2004: Специфікація громадянського суспільства в Україні /

В. Ю. Барков, Т. В. Розова, О. М. Пишуліна [Электронный ресурс].
– Режим доступа: http://old.niss.gov.ua/book/2004_html/008.htm.

45. Шибутани Т. Социальное изменение и развитие личности.
Социальная психология. М.: «Прогресс», 1969. 535 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

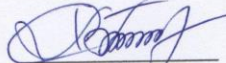
Я, Хребтова Тетяна Олександрівна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна
добročесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

28.05.2020,
(дата)

(підпис)

Т. Хребтова
(ім'я, прізвище)